
Valvonnan kulttuuri

David Lyon: The culture of surveillance. Cambridge: Polity Press, 2018, 197 s.
ISBN-13:978-0-7456-712-7

Kanadalainen sosiologi David Lyon on julkaissut jo vuonna 2001 kiinnostavan tutkimuksen *Surveillance Society*, jossa hän analysoi, kuinka valtiot ja yritykset valvovat kansalaisiaan hyödyntämällä tekniikkaa. Kirjan viesti oli selkeä: kansalaisista kootaan enemmän ja enemmän tietoa, ja tätä tietoa käytetään poliittisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa. Lyonin uusi kirja pohtii samoja teemoja, mutta sen ala on laajempi. Me tiedämme kaikki, että ”isoveli valvoo”, mutta valvonnan kulttuurissa ihmiset ovat paitsi valvonnan kohteita, he myös itse tuottavat valvontaa ja osallistuvat siihen aktiivisesti.

Lyonin sosiologinen katse kohdistuu arkeen. Hän ei ole kiinnostunut globaaleista tiedustelijärjestelmistä, poliisista tai suuryritysten markkinointistrategioista. Lyonin lähtökohtana

on se yksinkertainen ajatus, että katsomisesta ja katsotuksi tulemisesta on tullut elämäntapa. Kirjassa valvonta ymmärretään kokemuksina henkilökohtaisen tiedon keräämisestä ja analysoimisesta. Valvontateknologioita ei vain käytetä, ne myös koetaan. Kokijoita ovat toimijat, jotka määrittävät ja arvioivat katsomista tai katsotuksi tulemista ja joilla on siihen liittyen tunteita. Valvonta ei ole enää mitään ulkoista, johon törmäämme vaan jotakin, josta jatkuvasti neuvottelemme, jota vastustamme, jonka hyväksymme, johon osallistumme tai jota jopa ihaillemme.

Lyonin mukaan uudenlainen valvonnan kulttuuri tapahtuu digitaalisessa modernissa, joka on samalla digitaalista kapitalismia. Sille on ominaista suorittaminen. Suorittamisen orientatio hallitsee sekä julkisen vallan että yritysten toimintaa. Viimeksi kuluneiden 20 vuoden aikana valvonnasta on tullut keskeinen yhteiskunnallisen organisoitumisen piirre. Samalla siitä on tullut merkittävä teollisuuden haara ja talouden lohko.

Valvonnan kulttuuri on syytä erottaa valvontavaltiosta tai valvontayhteiskunnasta, koska sille on ominaista osallistuminen ja sitoutuminen. Toimijat ovat valvonnan kohteita mutta valvovat itsekin. Lyon toteaa, kuinka valvonnan kulttuuri tuo yhteen

kulttuurin ja poliittis-taloudellisen osoittamalla, miten kulttuurinen on olennaisen tärkeää valvonnan ymmärtämiseksi ja miten kulttuurista ei voida ymmärtää vain sellaisenaan.

Kulttuurinen valvonta ei ole vain sitä, kuinka valvonta toteutetaan teknisesti ja poliittisesti. Valvonnasta on tullut osa olemistamme: se on osa sosiaalisia kokemuksiamme. Valvonnan kulttuuri on notkeaa ja se ulottuu yhä useampiin arjen rutiineihin. Valvonnasta tulee elämäntapa, jonka kautta jäsenämme yhteiskuntaa ja koemme arkeamme. Tässä Lyon tekee tärkeän huomion vallan ja politiikan muuttumisesta. Valta esiintyy nykyään globaalina. Sen sijaan politiikka, joka joskus linkitti yksilön ja julkiset intressit, pysyy paikallisena, ja ilman poliittista kontrollia vallasta tulee tärkeä epävarmuuden lähde.

Valvonnan kulttuuri on hajautunut ja se muuntuu jatkuvasti. Pierre Bourdieun pääoman lajeja mukaillen voidaan puhua ”valvontapääomasta”, jolla viitataan siihen, miten eri toimijat pystyvät hyödyntämään kulttuurisia resurssejaan. Valvonnan käytännöillä viitataan asioihin, joita teemme suhteessa valvontaan. Lyon ehdottaakin, että valvontaa ei tule nähdä vain poliittisena, taloudellisena, teknisenä tai sosiaalisena ilmiönä vaan tärkeänä kulttuurisena tekijänä.

Valvonta on kulttuurinen käytäntö ja valvonnan mielikuvat ovat osa sitä, miten ymmärrämme sosiaalisia maailmojamme. Tärkeä osa tätä kulttuuria on se, että ihmiset tietävät olevansa valvonnan kohteina.

Älypuhelimilla on ollut suuri merkitys valvonnan kulttuurin rakentamisessa. Älypuhelin kokoaa ja välittää valtavat määrät tietoa ihmisten arjen käytännöistä. Älykkäissä kodeissa tekniikka valvoo ja ohjaa teke-misiämme, aktiivisuusranneke kehottaa liikkumaan ja älykäs auto ennakoii liikennettä. Samalla kaikki nämä laitteet kokoavat valtavasti tietoa siitä, mitä teemme. Tekniikka sulautuu osaksi käytäntöjämme ja on läsnä yhä enemmän ja enemmän. Älypuhelin ei ole pelkkä viestiväline, vaan siitä on tullut monille hyvin henkilökohtainen osa itseä.

Valvonnan kulttuurista on näin tullut osa normaalia. Maalla asuva iäkäs eläkeläinen kohtaa valvontaa ja osallistuu sen tuottamiseen kuitenkin paljon vähemmän kuin suuressa kaupungissa asuva nuori asiantuntija. Valvonta on siis sosiaalisesti valikoivaa. Lyon puhuu sosiaalisesta valvonnasta, kuten esimerkiksi Facebook, johon yhä useampi osallistuu jakamalla tietoa ja seuraamalla toisten jakamaa tietoa, joka on usein hyvin yksityistä. Melkein jokainen on mukana jossakin

sosiaalisen median välineessä. Lyon kysyykin, miksi sallimme niin monen päästä käsiksi kaikkien jakamaamme tietoon, jota sitten yritykset tai viranomaiset voivat käyttää moniin eri tarkoituksiin. Monet meistä rakentavat identiteettiään jakamalla yksityisiä kokemuksiaan. Tuotamme ja osallistumme valvontaan itse. Mitä mieltä meidän on tällaisessa tilanteessa puhua yksityisyydestä tai tietojen suojaamisesta?

Kirjan yksi luku käsittelee Dave Eggersin romaania *The Circle* vuodelta 2013. Siinä kuvataan kuvitteellisessa amerikkalaisessa teknologiayrityksessä työskentelevän nuoren naisen elämää. Firma yhdistää muiden muassa työntekijöidensä sähköpostit, sosiaalisen median, pankkiasiat ja vapaa-ajan käytännöt osaksi yhteistä *big dataa*, jossa jaetaan kaikki. Se on osa uutta läpinäkyvyyttä ja julkaisuutta. Eggersin romaani on tieteiskirja ja dystopia, mutta Lyonin mukaan *The Circle* on oiva kuvaus siitä mihin valvonnan kulttuuri on meitä johtamassa.

Valvonnassa on kyse myös huomioiduksi ja kunnioitetuksi tulemisesta. Tekniikka vaikuttaa monin tavoin sosiaalisiin suhteisiimme, siihen, miten ymmärrämme toinen toisemme. Kasvokkainen vuorovaikutus korvautuu yhä useammin teknisesti välittyneellä vuorovaiku-

tuksella. Tämän huomioon ottaminen ja kunnioittaminen on tärkeää. Valvonnassakin on kyse näkyvyyden saamisesta ja näkyvyydestä neuvottelemisessa.

Lyon haastaakin sosiologit pohtimaan valvonnan kulttuuria ja valvonnan kapitalismia. Sosiologian ei tule jäädä vain nykyisten kulttuuristen suuntausten kritiikiksi. Meidän tulee pohtia myös vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja uusia arjen käytäntöjä. Valvonta on tehtävä näkyväksi ja kerrottava, että toisenlaisetkin todellisuudet voivat olla mahdollisia. David Lyonin kirja on tärkeä aikalaispuheenvuoro yhteiskunnallisesta muutoksesta. Valvonta on monimutkainen ja ristiriitainen yhteiskunnallinen ilmiö, joka kaipaa kriittistä sosiologista keskustelua.

Harri Melin